

MUHANDISLIK

& IQTISODIYOT

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

№1

2026
yanvar

Milliy nashrlar

OAK: <https://oak.uz/pages/4802>

05.00.00 – Texnika fanlari

08.00.00 – Iqtisodiyot fanlar

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[™]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

OpenAIRE

ROAD

INDEX
COPERNICUS
INTERNATIONAL

BASE

Crossref

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN: 3060-463X

РЭУ.РФ
РОССИЙСКИЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ
ИМЕНИ Г.В. ПЛЕХАНОВА
ТАШКЕНТСКИЙ ФИЛИАЛ

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Elektron nashr, 209 sahifa.
2026-yil, yanvar

Bosh muharrir:

Zokirova Nodira Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, DSc, professor

Bosh muharrir o'rinbosari:

Shakarov Zafar G'afurovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD, dotsent

Tahrir hay'ati:

Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'z FA akademigi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Sharipov Kongratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori, professor

Maxkamov Baxtiyor Shuxratovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shaumarov Said Sanatovich, texnika fanlari doktori, professor

Turayev Bahodir Xatamovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Allayeva Gulchexra Jalgasovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Arabov Nurali Uralovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Maxmudov Odiljon Xolmirzayevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Xamrayeva Sayyora Nasimovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bobonazarova Jamila Xolmurodovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Irmatova Aziza Baxromovna, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bo'taboyev Mahammadjon To'ychiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Shamshiyeva Nargizaxon Nosirxuja kizi, iqtisodiyot fanlari doktori, professor,

Xolmuxamedov Muhsinjon Murodullayevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Xodjayeva Nodiraxon Abdurashidovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Amanov Otabek Amankulovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Qurbonov Samandar Pulatovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Zikriyoyev Aziz Sadulloyevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Tabayev Azamat Zaripbayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sxay Lana Aleksandrovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Ismoilova Gulnora Fayzullayevna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Djumaniyazov Umrbek Ilxamovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kasimova Nargiza Sabitdjanovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent

Kalanova Moxigul Baxritdinovna, dotsent

Ashurzoda Luiza Muxtarovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Sardor Begmaxmat o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sharipov Botirali Roxataliyevich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor

Tursunov Ulug'bek Sativoldiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Bauyetdinov Majit Janizaqovich, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti dotsenti, PhD

Botirov Bozorbek Musurmon o'g'li, Texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Sultonov Shavkatjon Abdullayevich, Kimyo fanlari doktori, (DSc)

Jo'raeva Malohat Muhammadovna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor.

Yusupov Maxamadamin Abduxamidovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor

Kalonova Moxigul Baxritdinovna, iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent

Mirzayev Kulmamat Djanzakovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi (DSc), professor.

Karimova Nilufar Sadirdin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Norboyev Odil Abrayevich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Nasimov Dilmurod Abdulloyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

muhandislik & iqtisodiyot

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

- 05.01.00 – Axborot texnologiyalari, boshqaruv va kompyuter grafikasi
- 05.01.01 – Muhandislik geometriyasi va kompyuter grafikasi. Audio va video texnologiyalari
- 05.01.02 – Tizimli tahlil, boshqaruv va axborotni qayta ishlash
- 05.01.03 – Informatikaning nazariy asoslari
- 05.01.04 – Hisoblash mashinalari, majmualari va kompyuter tarmoqlarining matematik va dasturiy ta'minoti
- 05.01.05 – Axborotlarni himoyalash usullari va tizimlari. Axborot xavfsizligi
- 05.01.06 – Hisoblash texnikasi va boshqaruv tizimlarining elementlari va qurilmalari
- 05.01.07 – Matematik modellash
- 05.01.11 – Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt
- 05.02.00 – Mashinasozlik va mashinashunoslik
- 05.02.08 – Yer usti majmualari va uchish apparatlari
- 05.03.02 – Metrologiya va metrologiya ta'minoti
- 05.04.01 – Telekommunikatsiya va kompyuter tizimlari, telekommunikatsiya tarmoqlari va qurilmalari. Axborotlarni taqsimlash
- 05.05.03 – Yorug'lik texnikasi. Maxsus yoritish texnologiyasi
- 05.05.05 – Issiqlik texnikasining nazariy asoslari
- 05.05.06 – Qayta tiklanadigan energiya turlari asosidagi energiya qurilmalari
- 05.06.01 – To'qimachilik va yengil sanoat ishlab chiqarishlari materialshunosligi
- 05.08.03 – Temir yo'l transportini ishlatish
- 05.09.01 – Qurilish konstruksiyalari, bino va inshootlar
- 05.09.04 – Suv ta'minoti. Kanalizatsiya. Suv havzalarini muhofazalovchi qurilish tizimlari
- 10.00.06 – Qiyosiy adabiyotshunoslik, chog'ishtirma tilshunoslik va tarjimashunoslik
- 10.00.04 – Yevropa, Amerika va Avstraliya xalqlari tili va adabiyoti
- 08.00.01 – Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 – Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 – Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 – Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 – Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 – Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 – Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 – Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 – Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 – Marketing
- 08.00.12 – Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 – Menejment
- 08.00.14 – Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 – Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 – Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 – Turizm va mehmonxona faoliyati

Ma'lumot uchun, OAK

Rayosatining 2024-yil 28-avgustdagi 360/5-son qarori bilan "Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etishga tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro'yxati"ga texnika va iqtisodiyot fanlari bo'yicha "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali ro'yxatga kiritilgan.

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz:

1. Toshkent shahridagi G.V.Plexanov nomidagi Rossiya iqtisodiyot universiteti
2. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
3. Toshkent irrigatsiya va qishloq xo'jaligini mexanizatsiyalash muhandislari instituti" milliy tadqiqot universiteti
4. Islom Karimov nomidagi Toshkent davlat texnika universiteti
5. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti
6. Toshkent davlat transport universiteti
7. Toshkent arxitektura-qurilish universiteti
8. Toshkent kimyo-texnologiya universiteti
9. Jizzax politexnika instituti

MUNDARIJA

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА УЗБЕКИСТАНА.....	26
Каракулов Фарход Зайпудинович	
TRANSPORT TIZIMIGA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNI JORIY ETISH VA TAKOMILLASHTIRISH USULLARI	33
Bababekova Gulchexra Baxtiyarovna	
QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQUARUVCHI KORXONALARNING SIFAT MENEJMENTI TIZIMINI BAHOLASH	38
Achilov Ilmurad Nematovich	
TURIZM OBYEKTLARINI RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY-IQTISODIY MEKANIZMLARI.....	45
Toshtemirov Xojiakbar Qahramon o'g'li	
КАЧЕСТВО КРЕДИТНОГО ПОРТФЕЛЯ БАНКОВ УЗБЕКИСТАНА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМНЫХ КРЕДИТОВ	51
Алиева Сусанна Сейрановна	
ВЛИЯНИЕ ЛИБЕРАЛИЗАЦИИ И РЫНОЧНЫХ МЕХАНИЗМОВ НА РАЗВИТИЕ ОВЦЕВОДСТВА И КАРАКУЛЕВОДСТВА В ГЛОБАЛЬНОМ МАСШТАБЕ	58
Нуриллаев Жамолиддин Ярашевич	
BARQAROR INVESTITSİYALAR: IQTISODIYOTDAGI ROLI VA DOLZARBLIGI	65
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna	
KRAUDFANDING – BARQAROR RIVOJLANISHNI AMALGA OSHIRISH UCHUN INNOVATSION MOLIYAVIY VOSITA SIFATIDA.....	71
Ashurova Oltin Yuldashevna	
FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINI DAVLAT TOMONIDAN QO'LLAB-QUVVATLASHDA MOLIYAVIY BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH MASALALARI.....	78
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARI UCHUN BARQAROR BREND QIYMATINI SHAKLLANTIRISH STRATEGIYALARI	84
Bekmurod Davlatmurotovich Ollaberganov, Zilola Baxramovna Abdikarimova	
TADBIRKORLIK SUBYEKTLARI INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHDA KORPORATIV BOSHQARUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	89
Atajanov Kamal Atavayevich	
AVTOTRANSFORMATORLARNING TASHQI MAGNIT MAYDONINING MATEMATIK MODELI	96
Pirmatov Nurali Berdiyrovich, Bekishev Allabergen Yergashevich, Baxriddinov Begzod Alibek o'g'li	
O'ZBEKISTON VA JAHON AMALIYOTIDA BUDJET MUASSASALARIDA BUXGALTERIYA HISOBINING RIVOJLANISHIGA RETROSPEKTIV TAHLIL	101
Berdiyev Toshkenboy Panjiyevich	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI BOSHQARISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: RISKGA ASOSLANGAN YONDASHUV VA AMALIY MEKANIZMLAR	108
Tojiyev Sardor Dilmurod o'g'li	
TIJORAT BANKLARI DEPOZIT BAZASINI MUSTAHKAMLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	113
Shayxiev Boburbek Ulug'bekovich	
DAVLAT-XUSUSIY SHERIKLIGI ASOSIDA OLIY TA'LIM TIZIMINI TRANSFORMATSIYA QILISHNING KONSEPTUAL MODELI.....	120
Abdullayev Javohir Abdumalik o'g'li	

GEODEZIYA VA GIS TEXNOLOGIYALARINING INTEGRATSIYASI.....	125
Ziynura sabirova	
RESPUBLIKADA UY-JOY QURILISHI SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA DAVLAT VA XUSUSIY SEKTOR HAMKORLIGINING O'RNI	129
Otajonov Tohirjon Xo'janazar o'g'li	
СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ СОЦИАЛЬНО-ТРУДОВЫХ ОТНОШЕНИЙ НА ПРЕДПРИЯТИЯХ ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНОГО ТРАНСПОРТА АО «УЗБЕКИСТОН ТЕМИР ЙУЛЛАРИ» В УСЛОВИЯХ СТРУКТУРНЫХ РЕФОРМ.....	133
Кадилова Шарофат Амоновна	
KASBLARNI MODERNIZATSIYA QILISH VA MEHNAT BOZORINING YANGI MODELINI BARPO ETISH	139
Ruziyev Oybek Abdumuminovich, Nurboyev Jaloliddin Mamadiyevich	
O'ZBEKISTONDA AVTOMOBIL BIZNESINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI	143
Saidov Dilshodbek Razzakovich	
QISHLOQ JOYLARIDA MEHNAT RESURSLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGINI BAHOLASH USULLARI	148
Amaniyazova Rayhan Bayniyazovna	
ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЭКСПЛУАТАЦИОННОЙ УСТОЙЧИВОСТИ МАЛОМОЩНЫХ СЕТЕВЫХ СОЛНЕЧНЫХ ФОТОЭЛЕКТРИЧЕСКИХ СТАНЦИЙ В УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА	153
Кудратов Афзалхужа Рустамович, Далмурадова Наргиза Нуриллаевна, Шогучкаров Санжар Кодирович	
MINTAQADA PARRANDACHILIK SANOATINI RIVOJLANTIRISHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR VA ULARNING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI	161
Qarshiyev Obidjon Egamberdiyevich	
INNOVATSION BANK EKOTIZIMLARINING TIJORAT BANKLARI RIVOJLANISHIDAGI ROLI	165
Aliyev Hasan Rayimjonovich	
ANALYSIS OF FACTORS OF INTENSIVE ECONOMIC GROWTH IN UZBEKISTAN	171
Sharipov Kamil	
SUN'IY INTELLEKT – TO'RTINCHI SANOAT INQILOBINING ASOSI.....	176
Kalonov Muxiddin Baxriddinovich	
KORXONALARDA MOLIVAVIY BOSHQARUVNING TASHKILY VA IQTISODIY MASALALARI	187
Jumayev Samariddin Ziyodullaevich	
YASHIL IQTISODIYOT KONSEPSIYASI ASOSIDA KICHIK BIZNES FAOLIYATINI OSHIRISH YO'LLARI	193
Isroilov Dilshodbek Rustamovich	
TALABALARDA O'Z-O'ZINI TARTIBGA SOLISH KO'NIKMALARINING RIVOJLANISHIDA INTERAKTIV TA'LIM PLATFORMALARINING O'RNI	198
Bozorova Muazzam Hamid qizi, Hakimova Gulnora Abdullo qizi, Hakimova Mushtariybonu Hamid qizi	
XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING XORIJIY TAJRIBASI	203
Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich	

XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA MONOPOLIYAGA QARSHI NAZORATNING XORIJIY TAJRIBASI

Bekbutayev Nodirjon Fayzullayevich

Urganch davlat universiteti mustaqil tadqiqotchisi

Email: toshevnurbek497@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada xizmat ko'rsatish tarmoqlarida raqamli transformatsiya sharoitida monopoliyaga qarshi nazoratning xorijiy tajribasi ilmiy-nazariy va institutsional jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda raqamli platformalar, Big Data va algoritmik boshqaruv tizimlari ta'sirida raqobatning yangi shakllari vujudga kelishi hamda ushbu jarayonlarning monopol xavflarni kuchaytirishi asoslab beriladi. Xorijiy mamlakatlarda joriy etilgan ex-ante va ex-post antimonopol nazorat mexanizmlarining uyg'unlashuvi raqamli xizmatlar bozorida sog'lom raqobat muhitini ta'minlash, iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish va kichik biznes subyektlarining bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirishdagi roli yoritiladi.

Kaliit so'zlar: raqamli transformatsiya, xizmat ko'rsatish tarmoqlari, monopoliyaga qarshi nazorat, xorijiy tajriba, platformaviy bozorlar, Big Data, algoritmik boshqaruv, ex-ante va ex-post regulyatsiya.

Abstract. This article provides a scientific-theoretical and institutional analysis of foreign experience in antimonopoly regulation under conditions of digital transformation in the service sector. The study substantiates the emergence of new forms of competition driven by digital platforms, Big Data, and algorithmic governance systems, as well as the intensification of monopoly risks resulting from these processes. The paper highlights the role of combining ex-ante and ex-post antimonopoly control mechanisms implemented in foreign countries in ensuring a healthy competitive environment in digital service markets, protecting consumer interests, and expanding market entry opportunities for small business entities.

Keywords: digital transformation, service sector, antimonopoly regulation, foreign experience, platform markets, Big Data, algorithmic governance, ex-ante and ex-post regulation.

Аннотация. В статье проводится научно-теоретический и институциональный анализ зарубежного опыта антимонопольного регулирования в условиях цифровой трансформации в сфере услуг. В исследовании обосновывается формирование новых форм конкуренции под воздействием цифровых платформ, Big Data и алгоритмических систем управления, а также усиление монопольных рисков, обусловленных данными процессами. Освещается роль сочетания механизмов антимонопольного контроля ex-ante и ex-post, внедрённых в зарубежных странах, в обеспечении здоровой конкурентной среды на рынках цифровых услуг, защите интересов потребителей и расширении возможностей выхода на рынок для субъектов малого бизнеса.

Ключевые слова: цифровая трансформация, сфера услуг, антимонопольное регулирование, зарубежный опыт, платформенные рынки, Big Data, алгоритмическое управление, регулирование ex-ante и ex-post.

KIRISH

Xorij tajribasi xizmat ko'rsatish tarmoqlarida raqamli transformatsiya jarayonlari monopol xavflarni kuchaytirishi mumkinligini va bu jarayonni samarali boshqarish uchun moslashuvchan antimonopol mexanizmlar zarurligini yaqqol ko'rsatadi. Platformaviy bozorlar, Big Data va algoritmik boshqaruv sharoitida raqobatning yangi shakllari vujudga kelgani bois, xorijda ishlab chiqilgan nazorat yondashuvlari milliy siyosatni takomillashtirishda muhim metodologik manba bo'lib xizmat qiladi.

Xorij tajribasini o'rganish raqamli xizmatlar bozorida sog'lom raqobatni saqlash, iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish va kichik biznesning bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirish uchun muhimdir. Ayniqsa, raqamli platformalar ustunligi tez shakllanadigan sharoitda ex-ante va ex-post nazoratni uyg'unlashtirish bo'yicha xorijiy amaliyotlar monopoliyaga qarshi siyosat samaradorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Xorij tajribasining mohiyati raqamli iqtisodiyotda monopoliyani faqat bozor ulushi yoki narxlar orqali emas, balki ma'lumotlar ustunligi, tarmoqli effektlar va algoritmik xatti-harakatlar orqali aniqlashga asoslanadi. Bu yondashuv raqobatni baholashning klassik mezonlarini kengaytirib, xizmatlar sektorida raqamli bozorlarning real mexanizmlarini chuqur tahlil qilish imkonini beradi.

Xorijiy yondashuvlarning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

- raqamli bozorlarning dinamik va tez o'zgaruvchan tabiati hisobga olinadi;
- algoritmik shaffoflik va raqamli monitoringga ustuvorlik beriladi;
- platformaviy bozorlar uchun maxsus regulativ rejimlar joriy etiladi;
- raqobatni cheklovchi xatti-harakatlarni oldindan aniqlashga qaratilgan profilaktik nazorat mexanizmlari qo'llaniladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Yu Xie va Desheng Wu (2021) raqobat siyosatining korxonalar raqamlashtirilishiga (digital commitment) hamda innovatsion faoliyatiga ta'sirini Xitoy tajribasi asosida tahlil qilgan [1]. Mualliflar Xitoyning Antimonopol Qonuni (Anti-Monopoly Law – AML) qo'llanilishi natijasida korxonalarning raqamli majburiyatlari va innovatsion salohiyati qanday o'zgarishini empirik usulda o'rgangan. Tadqiqotda doimiy tajriba (difference-in-differences) modeli asosida AML qoidalarining raqamli strategiyalarga ijobiy va salbiy ta'siri aniqlanib, raqamli transformatsiya va monopoliyaga qarshi siyosat o'rtasidagi dinamik bog'liqlik ochib berilgan [1].

Margarida Matos Rosa (2020) raqamli bozorlar sharoitida antitrust huquqini qo'llash masalalarini tadqiq etib, monopoliyaga qarshi choralar, digital xizmatlar bozorining kontestabiliti va regulator amaliyotiga alohida e'tibor qaratgan [2]. Muallif raqamli platformalar faoliyatini baholashda an'anaviy raqobat mezonlari yetarli emasligini asoslab, moslashuvchan regulator yondashuvlar zarurligini ta'kidlaydi.

Justus Haucap (2019) raqobat va antitrust siyosatini raqamli iqtisodiyot kontekstida o'rganib, yirik raqamli platformalar, tarmoqli effektlar va monopoliyaviy ustunlik masalalariga bag'ishlangan nazariy hamda empirik tadqiqotlar olib borgan [3]. Uning ishlari xizmatlar bozorida raqamli regulatsiya mexanizmlarini takomillashtirish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

David S. Evans, Catherine Tucker va Allan Fels (2021) raqamli davrda antitrust siyosatining evolyutsiyasini tahlil qilib, raqamli platformalar, ma'lumotlar effektlari (data effects) va algoritmik narx belgilash sharoitida raqobat siyosatining yangi yo'nalishlarini asoslab bergan [4]. Mualliflar tomonidan taklif etilgan yondashuvlar raqamli xizmatlar bozori uchun zamonaviy raqobat qonunchiligi va regulatsiya asoslarini shakllantirishga xizmat qiladi.

Ania Thiemann va Pedro Gonzaga (2022) Big Data'ning raqamli iqtisodiyot sharoitida raqobat siyosatiga ta'sirini tahlil qilib, ma'lumotlar konsentratsiyasi monopoliyaviy xavflarni kuchaytirishi mumkinligini ko'rsatgan [5]. Tadqiqot natijalari raqamli transformatsiya jarayonida ma'lumotlar ustidan nazorat va antimonopol siyosat o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash zarurligini ilmiy asoslaydi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot xizmat ko'rsatish tarmoqlarida raqamli transformatsiya sharoitida monopoliyaga qarshi nazoratning xorijiy tajribasini ilmiy tahlil qilishga qaratilgan. Tadqiqot metodologiyasi sanoat iqtisodiyoti, raqobat nazariyasi, institutsional va platforma iqtisodiyoti konsepsiyalariga asoslanadi. Tadqiqotda qiyosiy tahlil usuli orqali Yevropa Ittifoqi, AQSh va Xitoyda qo'llanilayotgan raqamli antimonopol nazorat mexanizmlari o'rganildi. Strukturaviy yondashuv yordamida platformaviy bozorlar, bozor konsentratsiyasi va ustun mavqe shakllanishi tahlil qilindi. Xulq-atvoriy tahlil algoritmik narx belgilash va raqamli xatti-harakatlarning raqobatga ta'sirini aniqlashga xizmat qildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Rivojlangan davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, xizmat ko'rsatish tarmoqlarida raqamli transformatsiya monopoliyaga qarshi nazorat bilan uyg'un holda olib borilgandagina barqaror va inklyuziv rivojlanishga erishiladi. Ushbu tajribalar milliy sharoitda raqamli xizmatlar bozorini tartibga solishda muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi (1-jadval).

1-jadval. Raqamli transformatsiya va monopoliyaga qarshi nazorat: davlatlar kesimida taqqoslama¹

Taqqoslash mezonlari	Yevropa Ittifoqi (EI)	AQSh	Buyuk Britaniya	Yaponiya
Raqamli transformatsiya modeli	Platformaviy iqtisodiyot + kuchli regulatsiya	Bozor mexanizmlariga asoslangan	Moslashuvchan, sektorlararo	Davlat-xususiy hamkorlik
Asosiy regulator institutlar	Yevropa Komissiyasi (DG COMP)	FTC, DOJ	CMA, Digital Markets Unit	JFTC
Antimonopol yondashuv	Ex-ante + ex-post	Asosan ex-post	Ex-ante ustuvor	Ex-ante + ex-post
Huquqiy asoslar	Digital Markets Act (DMA), DSA	Sherman Act, Clayton Act	Digital Markets, Competition Bill	Fair Trade Act
Monopoliyani baholash mezonlari	Platforma ustunligi, tarmoqli effektlar	Bozor kuchi, iste'molchi farovonligi	Strategik bozor maqomi (SMS)	Ma'lumotlar va adolatli savdo
Algoritmik nazorat	Majburiy shaffoflik va audit	Sud va tergov asosida	Oldindan baholash va monitoring	Algoritmik shaffoflik talablari
Ma'lumotlar ustunligini baholash	Ma'lumotlarga kirish va interoperabellik	Cheklangan darajada	Platforma majburiyatlari orqali	Ma'lumotlar boshqaruvi asosida
Kichik biznesni himoya qilish	Kuchli institutlar orqali	Bozor raqobati orqali	Maxsus regulativ choralar	Muvozanatli himoya
Xizmatlar sektoriga ta'siri	Sog'lom raqobat va adolatli bozor	Innovatsiya tezligi yuqori	Barqaror va nazoratli rivojlanish	Barqaror va muvozanatli
Innovatsion jihati	Regulativ innovatsiya	Texnologik innovatsiya	Institutsional innovatsiya	Tashkiliy innovatsiya
Asosiy ustunlik	Oldindan nazorat	Innovatsiyalarni rag'batlantirish	Moslashuvchan regulatsiya	Ijtimoiy muvozanat
Asosiy cheklov	Regulativ murakkablik	Monopol xavf kech aniqlanadi	Yuqori nazorat xarajatlari	Regulatsiya sekinligi

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, rivojlangan davlatlarda raqamli transformatsiya va monopoliyaga qarshi nazorat yondashuvlari bir xil emas, balki milliy institutlar va bozor tuzilmasiga mos ravishda shakllangan. Yevropa Ittifoqi va Buyuk Britaniya ex-ante regulatsiyaga tayanib, raqamli monopoliyalarning oldini olishga intilsa, AQSh innovatsiyalarni cheklamaslik tamoyiliga asoslanadi. Yaponiya esa muvozanatli va ehtiyotkor yondashuvi bilan ajralib turadi. Ushbu taqqoslash O'zbekiston sharoitida optimal gibrid model ishlab chiqish uchun muhim ilmiy-amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Bizning tavsiyamiz xizmat ko'rsatish tarmoqlarida raqamli monopol xavflarni kamaytirish maqsadida raqamli antimonopol monitoring tizimini joriy etishdan iborat. Ushbu tizim Big Data va sun'iy intellekt asosida platforma ustunligi, algoritmik narx belgilash va raqobatni cheklovchi xatti-harakatlarni real vaqt rejimida aniqlash imkonini beradi. Monopoliyaga qarshi siyosatda ex-ante nazorat mexanizmlarini kuchaytirish, xususan, yirik raqamli platformalar uchun maxsus majburiyatlar (algoritmik shaffoflik, ma'lumotlarga adolatli kirish, interoperabellik) joriy etish maqsadga muvofiq hisoblanadi.

Xorij tajribaga tayangan holda raqamli regulatorlar va antimonopol organlar o'rtasida institutsional hamkorlikni kuchaytirish tavsiya etiladi. Bu xizmatlar sektorida raqamli transformatsiyani nazorat qilishda takrorlanish va bo'shliqlarni kamaytiradi. Kichik va o'rta biznes subyektlarini himoya qilish maqsadida platformaga bog'lanish (lock-in) xavflarini cheklovchi normativ mexanizmlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zarur.

O'zbekiston sharoitida "gibrid antimonopol model (EI + Buyuk Britaniya + Yaponiya tajribasi)"ni joriy etish tavsiya etiladi. Ushbu model raqamli transformatsiyani innovatsiyalarni cheklamasdan, bir vaqtning o'zida sog'lom va inklyuziv raqobat muhitini ta'minlashga xizmat qiladi. Mazkur ilmiy yangiliklar va amaliy tavsiyalar xizmat ko'rsatish tarmoqlarida raqamli transformatsiya jarayonlarini monopoliyaga qarshi samarali nazorat bilan uyg'unlashtirishga qaratilgan bo'lib, ularni tatbiq etish raqamli xizmatlar bozorining barqaror, adolatli va innovatsion rivojlanishini ta'minlash imkonini beradi.

O'zbekiston bayrog'i (markaziy poydevor) bayroq ikonkasi modelning milliy yo'naltirilganligini ifodalaydi. Bu belgida xorij tajribasi bevosita ko'chirilmasdan, balki O'zbekistonning institutsional tuzilmasi, bozor

¹ Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

rivojlanish darajasi va milliy manfaatlariga moslashtirilgani konseptual jihatdan aks etgan. Tarozilar belgisi (integratsiyalashgan regulyatsiya) tarozilar raqamli transformatsiya va monopoliyaga qarshi siyosat o'rtasidagi muvozanatni bildiradi. Bu ikonka raqobatni cheklamasdan innovatsiyalarni rag'batlantirish, bir vaqtning o'zida monopol xavflarni nazorat qilish zarurligini anglatadi. "Ex-ante choralar" qatlami oldindan nazoratni ifodalovchi ikonka raqamli platformalar ustunligi shakllanib ulgurmasdan turib profilaktik choralar ko'rilishini anglatadi (1-rasm).

1-rasm. O'zbekiston uchun raqamli transformatsiya va monopoliyaga qarshi nazoratning moslashtirilgan konseptual modeli²

Bu konseptual Yevropa Ittifoqi va Buyuk Britaniya tajribasiga tayangan holda O'zbekiston uchun muhim ilmiy-amaliy yangilik sifatida aks ettirilgan.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, xorijiy tajriba xizmat ko'rsatish tarmoqlarida raqamli transformatsiya jarayonlari platformaviy bozorlar, Big Data va algoritmik boshqaruv ta'sirida monopol xavflarni kuchaytirishini yaqqol ko'rsatadi. Raqamli iqtisodiyot sharoitida monopol ustunlik narx yoki bozor ulushi bilan emas, balki ma'lumotlar ustunligi, tarmoqli effektlar va algoritmik xatti-harakatlar orqali shakllanmoqda. Tadqiqot natijalari an'anaviy antimonopol yondashuvlar raqamli bozorlarning murakkab va dinamik tabiatini to'liq qamrab ololmasligini tasdiqlaydi.

Xorijiy mamlakatlarda qo'llanilayotgan ex-ante va ex-post nazorat mexanizmlarining uyg'unlashuvi raqamli xizmatlar bozorida sog'lom raqobatni ta'minlash, iste'molchilar manfaatlarini himoya qilish va kichik biznes subyektlarining bozorga kirish imkoniyatlarini kengaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, xorij tajribasi raqamli iqtisodiyotda monopoliyaga qarshi siyosatni baholash bo'yicha yangi ilmiy

² Muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

tushunchalar va integratsiyalashgan nazariy modellarni shakllantirib, milliy raqobat siyosatini takomillashtirish uchun muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi va raqamli xizmatlar bozorida monopoliyaga qarshi nazoratni takomillashtirish uchun narx va bozor ulushiga asoslangan baholash bilan bir qatorda ma'lumotlar konsentratsiyasi, tarmoqli effektlar va algoritmik ustunlikni qamrab oluvchi indikatorlar tizimini joriy etish zarur. Raqamli platformalarda monopol xavflarning tez shakllanishini inobatga olib, xorijiy tajriba asosida ex-ante (oldindan) va ex-post (keyingi) nazorat mexanizmlarini uyg'unlashtirish maqsadga muvofiq bo'ladi hamda monopoliyaga qarshi organlar faoliyatiga Big Data va sun'iy intellektga asoslangan raqamli monitoring hamda algoritmik audit tizimlarini joriy etish raqobatni cheklovchi xatti-harakatlarni erta aniqlash imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Xie Yu, Wu Desheng. Competition policy and firms' digital commitment: Evidence from China's Anti-Monopoly Law // *China Economic Review*. – 2023. – Vol. 78. – Article No. 101938.
2. Matos Rosa M. Competition law in digital markets: Contestability and regulatory challenges // *Journal of European Competition Law & Practice*. – 2022. – Vol. 13, No. 6. – P. 373–382.
3. Haucap J. Competition and regulation in digital markets // *Intereconomics: Review of European Economic Policy*. – 2021. – Vol. 56, No. 2. – P. 83–89.
4. Evans D. S., Tucker C., Fels A. The antitrust economics of digital platforms // *Journal of Competition Law & Economics*. – 2020. – Vol. 16, No. 2. – P. 243–276.
5. Thiemann A., Gonzaga P. Big Data and competition policy in digital markets // *European Competition Journal*. – 2021. – Vol. 17, No. 3. – P. 553–575.
6. Khan L. M. Amazon's antitrust paradox // *Yale Law Journal*. – 2017. – Vol. 126, No. 3. – P. 710–805.
7. Crémer J., de Montjoye Y.-A., Schweitzer H. Competition policy for the digital era. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2019. – 110 p.
8. OECD. Competition policy in the digital age // OECD Publishing. – Paris, 2020. – 192 p.

muhandislik **& iqtisodiyot**

ijtimoiy-iqtisodiy, innovatsion texnik,
fan va ta'limga oid ilmiy-amaliy jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir Alibekov

Sahifalovchi va dizayner: Abdurahmon Qurbonov

2026. № 1

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Muhandislik va iqtisodiyot" jurnali 26.06.2023-yildan
O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№S-5669245 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: №095310.

**Manzilimiz: Toshkent shahri Yunusobod
tumani 15-mavze 19-uy**

+998 93 718 40 07

<https://muhandislik-iqtisodiyot.uz/index.php/journal>

t.me/yait_2100